

Erhart, Adolf

Litevské slovníky

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1956, vol. 5, iss. A4, pp. 142-143

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101584>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ale jasně vidíme, že všechny uváděné změny jsou v proudu a že ke konečnému vyrovnání dochází až po Lutherovi. Že Luther v mnohém k tomuto vývoji přispěl a hlavně, že jej uspíšil, se také všeobecně přiznává. Těchto několik příkladů ukazuje, že jde o otázku velmi složitou, mnohem složitější, než jak by se mohlo zdát po prostudování Jungandreasovy knihy. K přecenění Lutherových zásluh dochází i v některých jiných pracích současných badatelů.²

Naskytá se otázka, v čem tkví tyto nesprávné závěry o vzniku německého spisovného jazyka. Především v tom, že je třeba se zabývat dějinami německého jazyka v těsné spojitosti s dějinami německého národa a vycházet z prací, založených na bohatém jazykovém materiálu. Potřebovali bychom také podrobný rozbor Lutherova slovníku, aby bylo možno zjistit jeho přínos pro lexikální výstavbu německého spisovného jazyka. Zde je nutno totiž Lutherův vliv uznat, neboť se jedná o jazykovou oblast, v níž se individuální tvůrčí akt v jazyce může uplatnit nejvíce. Nelze ovšem dnes autorství všech slov, která se u Luthera objevují jako nová, přičítat jen jemu. Zvláštní pozornosti by zasluhovalo také zkoumání, do jaké míry se vliv Lutherův uplatnil při změnách významů slov. Řešení této otázky by mohlo ukázat mnoho zajímavého, neboť je známo, že Luther při pozdějších vydáních bible dbal právě na sémantickou stránku jazyka. Neobrácí se proti korektorům ani tak ve věcech hláskoslovných, morfologických a syntaktických, ale jde mu o skutečně správný význam každého slova. Pokud běží o názory, že Luther zasáhl podstatně do struktury jazyka, pak by se to muselo dokázat podrobnými pracemi materiálovými. Právě se nám dostala do rukou závažná práce Fringsova žáka J. Erbena, *Grundzüge einer Syntax der Sprache Luthers* (Berlin 1954). Zabývá se, jak je zřejmé z nadpisu, rozbořem syntaxe Lutherova jazyka a dochází k velmi zajímavým závěrům. Jde mu o to, dokázat, že Luther nepřinášá do syntaxe žádných podstatných novot, a to se mu v této práci plně podařilo. Závěry svého podrobného bádání shrnuje takto: „Alle syntaktischen Erscheinungen der Luthersprache sind auch im Sprachgebrauch der Vor- oder Mizeit Luthers nachweisbar. . .“ (str. 154).

Na druhé straně je třeba uznat významnou úlohu, kterou měl Luther pro vznikající spisovný jazyk. Je to zejména jeho překlad bible. Luther v něm projevil velké stylistické mistrovství, vrcholící v tom, že se mu podařilo, když vyšel z jazyka kancelářů míšenských a opíral se o jazyk lidový, vytvořit takovou podobu, která je dalším vývojem stupněm vznikajícího spisovného jazyka. Neznamená jen prolomení exkluzivnosti kancelářského jazyka, ale spojení jeho standardisace s živým jazykem lidovým. Tato podoba se potom postupně ujímá i za hranicemi onoho teritoriálního dialektu, z něhož vlastně vyrostla. Byl to totiž už jazyk, schopný sloužit jako prostředek dorozumění ve všech kulturních oblastech lidské činnosti. Jeho rozšíření záviselo nejen na jeho kvalitě samé, ale i na okolnostech mimojazykových. Proto, že to byla bible — a to bible protestantská — jejíž znalost se šířila s proudem protestantským. Šíření protestantismu dopomohlo Lutherovu jazyku tu více, tu méně v pozměněné formě k vítězství.

Zdeněk Masařík

Litevské slovníky. Z živých indoevropských jazyků je nesporně nejstarobylejší litevština: mnohé formy současného litevského jazyka jeví stav starší než jaký je doložen v dávno mrtvém sanskrtu. Důležitost litevštiny pro srovnávací jazykozpyt je uznávána jednoduše všemi indoevropisty; pro slavisty pak je seznámení s tímto jazykem obzvláště důležité, neboť baltské jazyky jsou ze všech indoevropských větví slovanským jazykům nejbližší. — Hledáme-li však vhodné pomůcky k vědeckému studiu tohoto jazyka, budeme velmi překvapeni! Není jich! Ačkoli se o jednotlivých problémech litevského hláskosloví a tvarosloví stále dost píše, přece dosud nemáme historickou a srovnávací mluvnici litevštiny, ba nemáme ani důkladnou moderní mluvnici popisnou! Wiedemannova mluvnice je dnes již zastaralá (o Kurschatovi a Schleicherovi ani nemluvíme), mluvnické poznámky v Leskienově čítance jsou příliš stručné, a tak zůstává nejlepší litevskou mluvnicí kniha Sennova (vyšla ve sbírce Gaspey—Otto—Sauer), práce čistě popisná a zaměřená převážně prakticky. — Podobné je tomu se slovníky: jediným úplným slovníkem litevštiny zůstává stále prastarý (1870) slovník Kurschatův; jinak máme jen menší slovníky čistě praktického rázu. V tomto směru však přece jen nastalo jisté zlepšení a je oprávněná naděje, že mezery v litevské lexikografii budou vyplněny v době poměrně nedlouhé. Nemám ani tak ná mysli veliký slovník Litevské akademie věd, který vychází velmi pomalu — nedosáhl snad ještě ani poloviny abecedy; přesné informace nám chybí, neboť toto dílo je u nás zcela nedostupné, ačkoli vychází v SSSR, a to v současné době! (To platí, bohužel, o většině knih, vycházejících mimo

² Srov. na př. C. Wessel: *Luther auf der Wartburg*, Eisenach 1955.

Moskvu a Leningrad; přitom na Západě tento slovník znají a citují!) Zato však vyšel ve Vilně nedávno (1954) Dabartiněs lietuvių kalbos žodynas (Slovník současného litevského jazyka), sestavený kolektivem jazykoveců pod vedením prof. J. Balčikonise. Je to jakýsi litevský „Duden“, praktický slovník určený nejširší veřejnosti, obdoba našeho slovníku Vášova—Trávníčkova. Uvádá (v litevském jazyce) přesné významy slov, správný pravopis a akcentuaci (což je v litevštině obzvláště důležité). Přes toto praktické zaměření má velký význam i při vědeckém studiu litevštiny, jednak proto, že je mnohem úplnější než běžné slovníky litevsko-ruské, litevsko-německé atp., jednak — a to především — proto, že nás seznamuje se slovní zásobou nejnovější litevštiny (za 15 let sovětské vlády se litevský slovník značně změnil a obohatal). — Ke svému dokončení se pomalu blíží také velký slovník litevsko-německý (Wörterbuch der litauischen Schriftsprache) M. Niedermanna, F. Brendera, A. Senna a A. Salyse, vycházející v Heidelbergu u C. Wintera. Osudy tohoto díla nám názorně ukazují, jak obtížné je sestavení úplného slovníku jakéhokoliv jazyka, a jak těžké je předem naplánovat dobu trvání takové práce (zroveň se tu ukazuje, že podobná díla mají být vydána až po dokončení nebo alespoň po svazcích, nikoli po sešitech). První sešit tohoto slovníku vyšel r. 1926. V předmluvě slibují autoři (Niedermann—Senn—Brender), že dílo vyjde asi v 12 sešitech... Od té doby uplynulo 30 let a slovník došel 26. sešitem k heslu *pūluotas!* Z původních spolupracovníků zemřel mezitím F. Brender (1938) a M. Niedermann (1954); dnes spolupracuje s A. Sennem na slovníku jen A. Salyš. Tento slovník ovšem bude po svém dokončení dílem vsutku monumentálním. — V současné době se litevština konečně dočkává také svého slovníku etymologického. Je známo, že na takovou práci pomýšlel svého času J. Zubatý; bohužel se k ní však nikdy nedostal. K realizaci tohoto slovníku dochází teprve nyní: loni (1955) vyšel spojeným nákladem známých nakladatelství C. Winter v Heidelbergu a Vandenhoeck & Ruprecht v Göttingách první sešit etymologického slovníku litevštiny (Litauisches etymologisches Wörterbuch) z pera hamburského nestora současných baltistů Ernsta Fraenkela. Toto první číslo podává na 80 stranách etymologické výklady slov *a* až *dakanoti*. Fraenkel se snaží zachytiti co možná nejpůlněji i slova nářeční a zastaralá (ze starých litevských textů). Při srovnávání je věnována především pozornost nejbližším jazykům, lotyšštině a staré pruštině, dále pak je věnována náležitá důkladná pozornost i slovům slovanským. V hojně míře jsou citována i slova ostatních indoevropských jazyků; přitom je zajímavé, že F. poměrně často cituje slova tocharská! Odkazy na literaturu jsou misty až příliš bohaté. S jednotlivými etymologiemi by se jistě dalo polemizovat; to by však již přesahovalo rámec této stručné zprávy. Podle oznámení nakladatelů má Fraenkelův slovník vyjít asi v 10 sešitech; rukopis prý je již z největší části připraven. Můžeme tedy doufat, že v dohledné době bude vyplněna jedna ze závažných mezer v indoevropské literatuře, mezera, kterou pocítují zvláště slavisté.

A. Erhart

Filologické příspěvky ve sborníku Karlovy university, věnovaném universitě Lomonosovově. V r. 1955 uplynulo 200 let od založení Lomonosovovy university v Moskvě. Toto výročí jednoho z nejvýznamnějších současných vědeckých pracovišť bylo české vědě podnětem k vydání jubilejního sborníku vědeckých prací *Pražská universita moskevské universitě 1755—1955* (Praha 1955, 444 str.). Česká věda jím dokumentuje své zaměření k co nejtěsnější spolupráci s vědou sovětskou a zároveň projevuje uznání Lomonosovově universitě za velkou a záslužnou práci, kterou za 200 let své existence vykonala pro rozvoj vědy a lidského poznání.

Sborník je uveden ruskou dedikací a *Pozdravem* akad. Zdeňka Nejedlého, profesora university pražské i moskevské. Vlastní práce odborné jsou tematicky rozděleny do dvou oddílů. První obsahuje studie o rusko-českých stycích vědeckých i kulturních vůbec a práce vztahující se k dějinám ruské společnosti, kultury a vědy. Z nefilologických příspěvků jsou do něho zařazeny stati A. V. Florovského *Iz istorii torgovoj politiki Petra Velikogo*, J. Martinky *Vedecké styky Istropolisu a Petropolisu v geografii r. 1735*, V. Vojtiška *Staré styky Královské české společnosti nauk s ruskou vědou*, M. Matouška *Vztahy českých lékařů k Rusku od otevření české lékařské fakulty do r. 1914*, A. Přecechtěla *Českoje i sovětskoje sotrudničestvo v žurnale Otolaryngologia Slavica*, J. Beránka *O příspěvku československých a sovětských matematiků k rozvoji teorie Markovových řetězců v počtu pravděpodobnosti* a I. Svitáka *V. I. Lenin o boji s náboženskými přežitky*.

Z prací filologických jsou 3 literární historické. Je to především rozsáhlá studie člena korespondenta Čs. akademie věd J. Dolanského *Havlíček v Moskvě* (13—51). Havlíčkovu cestu do Ruska načrtává Dolanský na pozadí rozsáhlých přátelských styků mezi českými a ruskými slavisty té doby. Sledování korespondence nejvýznačnějších představitelů těchto